

KOMMENTAR

1. Dix 1926 *Sylvia von Harden*, journalist och författare; scenen är Romanisches Café, Kurfürstendamm; hon representerar enligt Dix den emanciperade kvinnan med pojkfrisyr ("Bubikopf") och monokel

2. *Sylvia von Harden*; emigration 1933 till England

3. Dix 1925 *Anita Berber*; giftigt rött, kärlekens dödens och undergångens färg

4. *Anita Berber*, 1922 dansföreställningen "Kokain"

5. *Anita Berber* 1920; Anita Berber 1899-1928, en ny tradition av expressionistisk dansperformance som initierats av bl.a. Mata Hari och utvecklats av Marlene Dietrich; Berber första kvinnan i frack på scen, androgyn, lek med könsidentiteter

Lotte Laserstein 1898-1993, emigration till Sverige 1937 (Kalmar)

6. 1930 *Kväll i Potsdam*; ominös stämning, som i väntan på ovädret

7. **Gustav Wunderwald** 1926 *An der Landsberger Strasse*

Käthe Kollwitz, 1867-1945; 1898 Berliner Secession; 1913 Freie Secession; 1919 första kvinna och kvinnliga lärare vid Preußische Akademie der Künste, 1936 yrkesförbud

8. Kollwitz 1900 *De förtryckta*

9. Kollwitz 1924 *Brot*

10. Kollwitz 1916 *Mor med barn*

11. Kollwitz 1932 *Sörjande föräldrar*, tyska krigskyrkogården, Flandern med över 25.000 tyska soldatgravar med bl.a. sonen Peter som stupade 18 år gammal 1914.

12. Kollwitz 1932 *Sörjande föräldrar*

13. Kollwitz 1938 *Pietà, Mor och son*; Neue Wache, Berlin, minnesplats för krigets och våldsherraväldets offer

14. Kollwitz 1938 *Pietà*

Zürich, Cabaret Voltaire, 1 februari 1916; litterär kabaret; Spiegelgasse 1; Dadaismen sprider sig till Berlin, New York och andra städer (Marcel Duchamp, Francis Picabia, Man Ray); Hugo Ball och hustrun Emmy Hennings framför "Volks- und Hurenlieder"; Ball introducerar simultandikten; dadaisterna är pionjärer inom collage, fotomontage och typografi (Raoul Hausmann, Grosz, Johnny Heartfield),

Hugo Ball 1886-1927; 1910: verksam inom teater hos Max Reinhardt i Berlin; skriver "7 schizophrene Sonette" och dramat "Die Nase des Michelangelo", senare journalist och efter konvertering till katolicismen lantbrukare

15. Ball 1917 *Karawane*, Hugo Ball framför sin fonetiska dikt iförd en kostym av papp

16. Ball, *Karawane*; Esa-Pekka Salonen komponerar ett 28-minuter långt stycke *Karawane* (2014) för blandad kör och orkester, ett beställningsverk av Tonhalle Orchester Zürich, Svergies Radions Symfoniorkester och New York Philharmonic
- Kurt Schwitters** 1886-1927; studier i Dresden, bosatt i Hannover; emigration till Norge, sedan England. Skapar “merz”-konst (*Commerzbank*) “Merzbilde”, “Merzbau”, merzskulpturer
17. Schwitters 1919 *Arbeiter*, collage av trä, papper och metall på pannå.
18. Schwitters 1933 *Merzbau*
19. Schwitters 1925 *Ursonate*
20. Schwitters *Ursonate*, “partitur”
21. Schwitter *Ursonate*, länk till audio
-

ARKITEKTUR

Mellan 1919 och 1933 byggs 2,5 milj bostäder för 9 miljoner invånare i Tyskland.

22. Deutscher Werkbund 1914, affisch; Deutscher Werkbund (ung. Konsthantverksförening) bildas 1907, influerad av den brittiska Arts and Crafts movement (John Ruskin, William Morris, Charles Rennie Macintosh) och Wiener Werkstätte grundad 1903

Walter Gropius 1883-1969

Medlem i Deutscher Werkbund, han eftersträvar en syntes mellan konstnärlig utformning och industriell produktionen; medlem i den 1918 grundade "Novembergruppe"; ledare för Staatliches Bauhaus i Weimar 1919; grundar tillsammans med andra ledande arkitekter “der Ring” 1924, avgår som ledare för Bauhaus i Dessau 1918 och flyttar till Berlin; emigration via England 1934 till Cambridge, Massachusetts; 1937, professor i arkitektur och design vid Graduate School of Design vid Harvard University

23. Gropius 1911 *Fagus Werk* i Alfeld/Leine, Niedersachsen; en “ikonisk” fabriksbyggnad, på Unesco-listan

Bauhaus

Konsthantverksskolan och högskolan för bildande konst slås samman till *Staatliches Bauhaus* i Weimar 1919; studenter och lärare från 29 länder, bl.a. Paul Klee, Wassilij Kandinskij, László Moholy-Nagy och Marcel Breuer; Föreningen för “Försvar för den tyska kulturen i Thüringen” grundat 1924 betraktar Bauhaus som en kulturfara och den nya nationalistiskt dominerade delstatsregeringen drar tillbaka sitt stöd till Bauhaus, som flyttar 1925 till Dessau i Sachsen-Anhalt.

Bauhaus skolan i Dessau stängs av politiska 1931 och flyttar till en fabriksbyggnad i Berlin, som i sin tur stängs av myndigheterna 1932. Bauhaus arkitekturen och konsthantverket betraktas av nationalisterna och nationalsocialisterna som otysk, bolsjevikisk, kosmopolitisk och judisk.

Bauhaus leddes 1919-1928 av Gropius, 1928-1930 av Hannes Meyer och 1930-1932 av Mies van der Rohe; Gropius och van der Rohe emigrerade till USA, Meyer till Sovjetunionen, återvände senare till sitt hemland, Schweiz

24. Bauhaus Weimar 1920-t; byggnaden ritad av den belgiske arkitekten och designern Henry van de Velde (1863-1957), som var verksam i Weimar 1899-1914.

25. Bauhaus Ausstellung 1923

26. Gropius: *Bauhaus*, Dessau 1926, Unesco

27. *Bauhaus*, Dessau 1926

28. *Bauhaus*, Dessau 1926

29. *Bauhaus*, Dessau 1926

30. *Bauhaus*, Dessau 1926

31. *Bauhaus*, Dessau 1926

32. Bauhaus studenter

33. Bauhaus mästare

34. Gropius 1926 *Meisterhäuser*, Dessau

35. Gropius 1926 *Meisterhäuser*, Dessau

36. Gropius 1926 *Meisterhäuser*, Dessau

37. **Carl Flieger** *Kornhaus*, restaurang, Dessau

38. Gropius 1929 *Haus Lewin*, Berlin

39. **Marcel Breuer** 1925 *Wassilij-stolen*

40. Breuer 1925 *Wassilij-stolen*

41. Breuer 1926 *Erwin Piscators vardagsrum*, Berlin

42. **Joseph Albers** 1922 Glasfönster, Gropius kontor i Weimar

43. Theo van Doesburgs omslag till hans teoretiska skrift om den nya formgivningens principer 1925

44. *Ringsiedlung* 1931 Siemensstadt, Berlin, Unesco; arkitekturkollektivet "der Ring" betraktades av nationalisterna och nazisterna som en "judisk-bolsjevikisk" organisation

45. *Ringsiedlung* Siemensstadt

46. Ringsiedlung Siemensstadt

Ludwig Mies van der Rohe 1886-1969

Medlem i "Novembergruppe" och "der Ring"; 1925 konstnärlig ledare för Deutscher Werkbund, deltar i regimens utställning "Deutsches Volk— Deutsche Arbeit" 1934 och i arkitekturtävlingen för den tyska paviljongen till världsutställningen i Bryssel 1935; emigration till USA 1938, professor vid Illinois Institute of Technology i Chicago

47. van der Rohe 1932 *Weissenhofsiedlung*; van der Rohes bidrag till arkitekturkollektivets utställning "Die Wohnung" 1927

48. *Weissenhofsiedlung* 1932, Unesco; vitputsade fasader, takterrasser, fönsterband, öppna planer med bärande strukturer i betong; prefabricerade byggelement, företer stora likheter med husen i Werkbundsiedlung i Wien 1930; svenska motsvarigheter i Ålsten, Bromma, ritade av Paul Hedqvist, byggda 1929–1932.

49. *Weissenhofsiedlung* 1932

50. Alvar Aalto 1932 *Paimio sanatorium*, ett mönster för sjukhusarkitektur

Erich Mendelsohn 1887-1953

Medlem i "Novembergruppe" och "der Ring"; han specialiserade sig på fabrikskontors- och varuhusbyggnader; han företräder "en organisk arkitektur" med svängda fasader och långa fönsterband; emigration till London 1933, därefter Palestina 1939-1941 och San Francisco, Berkeley University

51. Mendelsohn 1921 *Einsteinturm*, astrofysikaliska institutet i Potsdam, Unesco

52. Mendelsohn *Einsteinturm*

53. Mendelsohn 1926 *Schocken-* varuhuset, Stuttgart

Bruno Taut 1880-1938; medlem i Novembergruppe; i bildcykeln "Alpine Arkitektur" und "Auflösung der Städte" skisserar han en utopisk sammansmältning av arkitektur och natur; mellan 1924 och 1931 ritar han omkr. 15.000 bostäder i Berlin under mottot "ljus, luft och sol"; i motsats till Bauhausarkitekterna undviker han färgerna vitt och grått; emigration till Japan 1933, därefter professor vid konstakademin i Istanbul

53. Taut 1927 *Hufeisensiedlung*, 1.072 hus, Berlin, Unesco

54. Taut 1927 *Hufeisensiedlung*

55. Taut 1931 *Onkel Toms Hütte*, Berlin-Zehlendorf; 1.100 flervåningshus och 800 enfamiljshus, Unesco

56. Taut 1916 *Falkenberg Gartenstadt*, Berlin; 1914 planeras 1500 bostäder för

7000 invånare, men pga kriget färdigställs endast några hundra.

57. Mies van der Rohe 1958 *Seagram Building*

58. *Kulturpalatset Warszawa* 1955, “stalinistisk klassicism”

59. *Karl-Marx-Allee* 1960-tal, “stalinistisk klassicism”

60. Gropius 1960 *Gropiusstadt*, Berlin- Neukölln, byggt 1962–1975 med 18.500 lägenheter

61. Mies van der Rohe 1968 *Neue Staatsgalerie*, Berlin

62. Paul Schultze-Naumann 1924 *Saaecker Werkstätten*, Sachsen-Anhalt; exempel på “äkta tysk” arkitektur; modernistisk arkitektur, i synnerhet Bauhaus betraktades av konservativt och nationalistiskt inställda kritiker som “nomadisk arkitektur”, ett uttryck för “rotlöshet och andlig utarmning”; arkitekturen skall enligt Schultze-Naumann skapa en känsla för hembygden och uttrycka förbindelsen mellan blod och jord; enligt partiorganet “Neues Deutschland” (1976) i DDR var Bauhausstilen uttalat anti-nationell och kosmopolitisk och därmed inte alls tysk eller nationell.

63. *Vita staden*, Tel Aviv (Unesco), Arie Sharon 1931, bosatt i Palestina 1920-26, studier vid Bauhaus 1926-1930; i Tel Aviv uppfördes ca 4000 byggnader i Bauhausstil.

64. *Södra Ängby*, Bromma 1933-39

65. *Bauhaus Universität Weimar*, rekonstruerat efter van de Veldes ritningar av den ursprungliga byggnaden för konsthantverksskolan i Weimar

Litteratur:

Christer Bodén, *Modernismens arkitektur. Huset som konstverk* (Archilibris, 1997)

Frank Whitford, *Bauhaus* (Thames & Hudson, 1984)